



# Starjejšyny list

2018/11





Nazymske wjasela  
w serbskej žišowni  
„Džěćacy raj“  
we Wotrowje

wudaše: nazyma 2018/11

wudawař: Serbske šulske towarzystwo z.t.

Postowe naměsto 2

02625 Budyšyn

tel.: 03591 550216/faks: 03591 550220

[info@sorabischer-schulverein.de](mailto:info@sorabischer-schulverein.de)

[www.sorabischer-schulverein.de](http://www.sorabischer-schulverein.de)

zagronitej redaktorce: Marja Jaworkowa/Monika Süßowa

tel.: 03591 550215

dolnoserbski pšełožk: H. Kutšankowa

fota: SŠT

© 2018 Serbske šulske towarzystwo z.t./Sorbischer Schulverein e.V.

Lube starješe,

nejnowša studija Desi-instituta w nadawku Nimskeje žišećeje a młožinskeje założby jo zwěšćiła, co žiši wót swójeje žišownje wócakuju:

- kšě, až se woględuj ako wósobiny
- žyce sebje pótajmny nugłyšk, żož mógu njemólone grajkaś
- kšě pokazaś, co wuměju
- kšě sami rozsužowaś a sobu póstajaś
- kšě se wobšěžkowaś a wócakuju, až se za wažne bjeru
- trjebaju wjèle pógibowanja
- regule a rituale su za žiši kradu wažne.

Aby Waše wócakowanje a žycenja Waých žiši mógali se derje psesajžaś, se naše wótkublarki a wótkublarje stawnje dalej kubluju. Kužde lěto psewjudujomy specielne fachowe konference k specifiskim temam. Píduca konferenca bužo 22.09.2018 w Budyšynje. Wó tom rozpšawjamy w píiducem starješynem lisće.

Z pšíjaznym póstrowjenim

*Ludmila Budarjowa*

Ludmila Budarjowa  
předsedarka Serbskego šulskego towaristwa z. t.



### Wopšimješe:

Wécejrčnosć ako šansa, 2. žél, dr. Jana Šołćina	2
Dariki sami basliś, Witaj-žišownja „Mato Rizo“ Žylow	5
Gronka a basni k spěchowanjeju serbskeje rěcy, w žišowni a doma	7
Serbska žišownja na měšćańskem swěženju, Witaj-žišownja „Villa Kunterbunt“ Chóšebuz	8
Wjelike ɻazenje na ɻuce, Tšojeńko, nic jano za žiši	10

## Wécejrčnosć ako šansa, 2. žél, dr. Jana Šołčina

### 4. Proces písowjenja rěcy wót-měwa se pó fazach

Dwě rěcy abo wécej rěcow njenawuknjo luž normalnje na kosty drugej, ale skerzej z pomocu drugich rěcow. Jo normalne, až se w tom procesu wšykne rěcy na samskem niwowje njewuwijaju, ale jadna mócnjej a druga slabjej. To zwisju ze socializaciju, pó kótarejž se rěcy cesćej abo rědzej trjebaju a nałožuju. Wuknjo-lic góle dwě rěcy abo teke wécej rěcow rownocasne, mózo se rěcne wuwiše we wěstej fazy „pómałcej“ wótmeš, to groni, až jo słowoskład zazdaśim wobgranicowany abo twař sady jadnorješa. Take „wósebnosći“ pak su normalne a se w běgu dalšnego wuwiša zgubuju. Písowjenje rěcy njejo žeden linearny proces (Schulz 2015). Negatiwne wustatkowanja pší dwójo- a wécejrčnem wuknjenju wocakuju se jano pótom, gaž stej wobej rěcy abo su wšykne rěcy mało wuwite a gaž grozy pšeze nawuknjenje dalšneje rěcy tšach „połojcnego písowjenja“ (Halbsprachigkeit). Kwalificerowany personal we dwójorčnych žisownjach a na šulach pak rěcne wuwiše žisi pšewóžujo a

ewentualne nadpadnosći wobglědujo. W běgu casa pak mózo se rola rěcow w rěcnej biografiji wuknjecego pšeměniš, což zwisju ze žywjeńskimi wobstojnosćami a wuměnjenjam.

### 5. Dwójo- a wécejrčnosć treněrujo slyšanje

Neurologi su zwěscili, až mórzgi z pomocu tak pomjenjonego „mainorčnegu filtra“ kradu spěšnje rozeznawaju, lěc jadna se pla slyšaneje rěcy wó maminu abo cuzu rěc (Cathomas/Carigiet 2008, 13). Znate šumy a zuki se ze znatym zwězju, nowe informacie se filtruju a se pó zajmje a pótřebje pak pšiwzeju pak wótpokazuju. Pšepytowanja su dopokazali, až su dwójorčnje wórostujuce žisi napšešiwo jadnorčnym lěpše wuslědki w nadawkach dojśpili, pší kótarychž su je „móli“. Toś ta lěpšyna zwisju zazdaśim z nazgónjenim dwójorčnych žisi, až mógu dwě rěcy slyšaś a wobej nałožowaś. Žisi južo w ranych wuwišowych fazach wopóznawaś





z dalšneju rēcu ma toś mimo dwójorēčnosći teke tu lēpšynu, až se jich kontrola koncentracije pólēpšyjo.

#### 6. Dwójo- a wécejrēcne žiši su wósebnje kreatiwne

Dwójo- a wécejrēčnosć žiši ma teke wliw na to, jak wóni kompleksne situacije rozměju a z nimi wobchadaju. Zazdaśim su dwójorēcne žiši na zaklaze swých nazgónjenjow z komplícérowanymi komunikaciskimi situacijami wécej zwucone w tom, rēcne njedorozměša spóznaś a korigerowaś. Pokazujo se teke, až jo zamóžnosć pla wécejrēcnych fleksibelne asocierowaś wuša, dla togo až dojšpiwaju wóni pši kreatiwnych rēcnych nadawkach signifikantnej cesće kreatiwne rozwézanja (Wermelinger et al, 2017). W pšeptytowanjach su reagérivali z fleksibelnejšymi, originelnjejšymi a syntaktiski kompleksnejšymi wótegronami na wótwórjone pšašanja, dokulaž su znali za pšísamem kužde słowo resp. za kuždy objekt dwě abo wécej sło-

wow.

#### 7. Dwójo- a wécejrēčnosć spěchujo a treněrujo logiske a abstraktne myslenje ako teke koncentraciju

Jo znate, až jo wósebnje lěwa połojca mórzgow zagronita za wót-běgi powědanja a specializěrowana na píswojenje pismikow a licbow, pismowych wobrazow ako teke na analytiske žělo. Pšeptytowanja neu-rologow pak pokazuju na to, až jo za wuspěšne rēcne aktiwity fleksibelne zgromadne statkowanje wšych žélów mórzgov ważne a trjebne (Cathomas/Carigiet 2008, 17). Wuknjenje rēcow se stakim w idealnem paže zaščepijo ako celostne dožywjenje a wuknjeńske wopšimješa se tejerownosći celostnje pšeželuju. Togodla jo zaměr, až se pši píswojenju rēcow nałożuju wjelerake metody, kótarež zapšimjeju kreatiwne, emocionalne a sensomotoriske formy wuknjenja. Chtož wót małego drugu rēc wuknjo, móžo wécej logiski a abstraktnej mysliš, se lēpjej koncentrěro-waś a jadnorjej mjazy rozdželnymi nadawkami měnjaś. To płaśi samo južo za dwělětne žiši.

#### 8. Wóttwař spomnješa se psez wécejrēčnosć spomałšujo

Se wě, až starjejše we zwisku z rēcnym wuwišim swých žiši hyšći



njemysle na wusoke starstwo. Pó nowych pšeptytowanach spěchujou pak dwójo- abo wěcejrěcne žišetstwo fleksibelne procese mysljenja samo až do wusokego starstwa. Starše luže, kenž su wót žišetstwa wużywali dwě rěcy, wótréžu pši kognitiwnych testach lěpjey ako te, kótarež su jadnorěcnje wótrosli. Jo ga znate, až wóteběra z pšíběrajucym starstwom zamóžnosć, se njeznatym abo njewocakowanym situacijam pšimériš. Toś to wóteběranje kognitiwnejne pógibliwości se z duchnje póżbużecymi aktiwitami, rozmjej to cas żywjenja trajuce „pšešaltowanje” mjazy wšakimi rěcam, pómalačej wót-měwa a how funkcioněrujo tak ako „jogging mórgow”. Wuslědki studijow pokazuju na to, až dwójorěcne seniory swój rozym z wětšym wugbašim za-

sajžuju a až maju ze swójimi bilinguálnymi zamóžnosćami wuše šanse na lěpšu witalitu mysljenja w starstwie.

#### Facit

Pódane wugronjenja su argumenty za to, dwójo- a wěcejrěcne wuviše žíši pó móžnosći jěsno spěchowaś, ako se to wót 1998 we wobłuku Witaj-projekta stawa. Togodla žycy awtorka pšedlažecego nastawka wšym na projekše wobželonym wósobam, to groni žíšam a jich starjeyšym, wótkublarkam a wótkublárjam ako teke wucabnicam a wucabnikam, zagronitym sobužělašerkam a sobužělašerjam w statnych, komunalnych a serbskich institucijach – a k jubilejoju Serbskemu šulskemu towaristwoju – dalej wjèle wuspěcha pši praktiskem nałożowanju a zwopšawdnenju inowatiwnego kublańskiego koncepta, kenž dwójo- a wěcejrěcność pozitiwnje gódnośi a ju ako šansu wobględujo.



## Dariki sami basliś

Witaj žišownja „Mato Rizo” Žylow

W pśedgódownem casu wónja cesto za oranžami a plackami, rozšyrjatej se pak teke wěsta napnětosć a rozbužonosć a nastawaju małe pótajmnosći, aby lubych rozwjaselili.

A chtož co něnto sam něco góto-waś? Pón ga člowjek wótergi sam se pšaša: „Co jo jěsno nagótowane a weto rědnje wuglěda?” Za tym se doma jano starjejše njepšašaju, gaž kšě ze žišimi małučkosć basliś za starych starjejých. Ně, teke wótera wótkubłarka pyta ideju za mały dar. Tak jo se teke mě zejšlo.

Na YouTube se namakaju mlogie rědne wěcy a gaž taku akle zachopijoš pytaś, se malsnje gózina mi-njo. Na gluku som něco namakała.

### Pśicyńki za lip-balm:

2 łyżycy kokosowego wóleja

1 łyżycu pcołkowego wóska

tšošku nagubnego barwika

Zběrajšo pšosym do togo małe głažane nopacki. Lip-balm jo kradu spory a trjebašo napšawdu jano małe porcje. Dejšo pak móc z palcom do głažka smasaś.

**Póstupowanje:** Dajšo wše pśicyńki do taski a stajšo ju do gjarnca z

wódou na pjacyk. Pó něži žaseś minutach su wše pśicyńki rědnje

rozběžali a mózošo balsam połniš do głažkow, pjerwjej až zasej stwardnjo.

Dokulaž som absolutny fan ko-kosowego wóleja, lubujom toś ten gubny balsam pśede wšyknymi dru-gimi.

To jo byla jano mała idea za „žeńske”. Za muskich se ten lip-balm se wě teke super góži, som pak hyšći dalšnu ideju namakała.

### Pśicyńki za mydło:

1 łyżycu dušowańska gela

1 łyżycu wóleja

2 łyżycy škroba

**Póstupowanje:** Dajšo wše pśicyńki do šklě. Z tšošku soli se mydło dlej žaržy.

Jo-lic měsone mydło pśeliš kšute abo žydke, pśidajšo hyšći tšošku dušowańska gela abo škroba. Kon-sistēna dej byś taka ako masa za modelērowanie a





dej se derje puščaš wót ruki. Chtož co, móžo hyšći pšidaš tšošku wónnjatego wóleja abo žywidloweje barwy. Něnto wurulujšo masu (na pš. z głažkom). Do togo dajšo tšošku muki na pódłogu. Aby mydło dostało pšawu formu, wzejšo k tomu plackowu formu, wšojadno lěc wutšobu, gwězdu abo janžela, ceļo pó pótrjebje. Něnto jo Wašo mydło južo gótowe. Chowajšo jo tak, až njepšižo žeden pówětš na njo, nejlépjey w marmeladowem głažku. Taki dar w głažku ga rědnje wuglěda. Teke druge małe wěcy se spódobaju w głažku, na pš. błyskota ta gwězda abo janželik. Móžošo teke

pówěko głažka wupyšniš a z kokulku wobwězaś, ceļo pó Wašeji kreatiwnosći.

Som byla zagórjeta, ako som mydlo sama nagótowała. Pšez škrob jo bylo zacuše na ruce pši měsenju mydla kradu pšijazne. Samo žiši su groñili: „To se ale rědnje pšima.” Cošo-lic se z mydłom myš, wótłamšo sebje kusk a suwajšo jen z rukoma tam a sem. Tak se mydło ceļo rozpuščijo.

Gódowny cas ga njejo pšecej měrny a pokojny ... Mimo hektiki a mlogich drugich dypkow na mójej lisćinje som to weto zwonóžila a te dariki nagótowała. Som měla pši tom wjele wjasela a mója motiwacija jo byla radosć tych, kenž su dariki dostali.

Žycym Wam wjele wokognušow



a chyłow w gódownem casu, kótarež Wam wobražiju radosć. Snaž słusa teke raz k Wašeji radosći, až někomu taki darik sobu wzejošo.

Mila Zacharijasowa

Gronka a basni ze „Žins do swěta pukukam”, Ludowe nakładnistwo Domowina Budyšyn 2000; „Pojž sobu do Serbow”, Ludowe nakładnistwo Domowina Budyšyn 1988; Blotka lube, ja was znaju” Ludowe nakładnistwo Domowina Budyšyn 1960

# Gronka a basni k spěchowanju serbskeje rěcy w žišowni a doma



## Co ja mam

Dwě bytšej, jasnej wócy mam,  
tej na wše boki wobrašam,  
wše kwětki, bomy wižitej,  
jo, až do njebja glědatej.

Ja teke jadne wusta mam,  
te wjelgin rady wužywam.  
Se wšakeg` mógu dopšašaś  
a wšykne myсли wugranjaś.



Dwě wušy stej mě pširostej,  
tej wšykno derje slyštej,  
gaž luba maś mě pšikažo:  
Ow, žíše, słuchaj, njecyń to!

A hyšći mam tež wutšobu,  
ta buchoco tak z radosću  
a starjejšeju lubujo  
a wšo, což w swěše rědne jo.

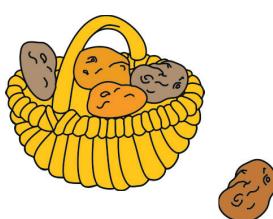
(H. Warko)



## Týžeń

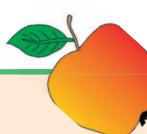
Sedym dnjow jo w tyženju.  
Šesć dnjow žělaj zasobu:  
pónježele, wałtoru,  
srjodu, stwórtk, pětk, sobotu!  
Wjasele swěś nježelu,  
żeń to lichy w tyženju.

(M. Nawka)



Grajomy, wuknjomy,  
mudrzejše bužomy.

(J. Žur)



## Nazyma

Bur njama měra,  
kulki wón zběra.  
W zagrodach terga sad,  
wšykne jen jěmy rad.

(F. Hajna)

## Serbska žišownja na měsćanskem swěženju

### Witaj-žišownja „Villa Kunterbunt“ Chóšebuz

My sobužělašerki Witaj-žišownje „Villa Kunterbunt“ smy Serbske šulske towaristwo teke na 27. chóšebuskem měsćanskem swěženju 16.06.2018 zastupowali. Chóšebuski měsćanski swěžen ga jo kužde lěto magnet za publikum. Južo lěta maju serbske kupki a institucije swójo kšute městno w Puškinowem parku. Na jawišcu Antenny pśedstajaju rejowańske kupki, chory a druge wobželniki swóje kšasne programy z wjelikim pójželom serbskeje rěcy. Sobužělašerje, pśijašelete a znate „serbskeje sceny“ woględuju zaměrnje na ten „Serbski swěžen“. Wóni ga su se wěste, až how pšecej někogo zmakaju, how słušaju k tomu.

Pśi tych stojnicach se pak teke wjele drugich luži rozgleduju. To jo pśycyna, se tam teke ako žišownja prezentérowaś. Ako sobužělašerki Witaj-žišownjowu „Villa Kunterbunt“ a „Mato Rizo“ se pśi tom kužde lěto wótměnjamy. Lětosa smy my byli ze wšakimi drastwinymi wariantami na městnje.

Tenraz smy měli stojnicy za baslenje a šminkowanje na starosći. W

pśigótowanju na to mamy pšecej rozmysłowaś a rozsuší: Co comy prezentérowaś, kak pósřednjamy krotko a pregnantnje naš serbski profil. Co móžomy póruchaś, aby zajmc dostał zašišć. Kótare basleńki, kenž pósřednjaju serbske nałogi, se teke spódobaju „pśigóźbnemu publiku-moju“. Za to zběramy ideje a kužda kolegowka k tomu pśinosujo, až změjo woglěd na tom měsćanskem swěženju teke wuspěch.

Pśi stojnicy za baslenje su mógalí žiši ze starjejšimi nykusa z papjery zegibowaś. Wurědnili su jogo ze zelenymi wałmjecymi włosami. Pśi stojnicy za šminkowanje stej kněni Hupacowa a kněni Skolcenowa žišam woblica wobmólowałej z typiskimi serbskimi mytiskimi bytosćami abo z lipowym łopjenom.

Woglědarje měsćanskego swěženja, wósebnje žiši, su toś te pórucenja wjelgin derje pśiwzeli. Teke wjele Kita-žiši jo tam pśišlo. Zajm na toś tych aktiwitatich pak njejsu jano žiši pokazali. Sobužělašerje serbskego rozglosa a druge woglědarje su tejerownosći měli narske pšašanja na nas. Cesto su se pšašali, kak w žišow-



ni žělamy a teke, kak serbske nałogi woplěwamy. Na wše te pšašanja smy kompetentnje wótegranjali a teke ze zajmowanymi starjejšymi se rozgranjali. We tom krejzu a pši muzice z Antenne-jawišća pak clownek pšeliš dļujko sejžecy a za stojnicoma stojecy njewužarzyjo. Toś jo było wobželenje na zjawnem kursu serbskeje reje „Marijanka” a na „Anamarja-polce”, kótaruž publikum kužde lěto wocakujo, jadnorje winowatosć. Wšykne woglédarje, kenž su měli lušt k tomu, su mógali wobej rejji skrotka naštuděrowaś a sobu rejowaś.

Teke my wótkublarki smy měli wjele wjasela na swěženju. Wšykne ga rad rejujomy a se serbsku drastwu ako symbol tudejšeje serbskeje kultury woblekamy.

Kuždolětne wobželenje na chósebuskem měšćańskiem swěženju woglédujomy ako šansu, našu rěc

a kulturu do zjawnosći njasć. Comy pokazaś, až smy w toś tej kulturje z jeje kšasneju rěcu žywe. Smy gjarde, až smy žěl wót togo a smy kuždy žeń z wjaselim pši žěle. Tak jo to za nas wěc wutšoby, až teke w pšichoze starjejšych na to pokazujomy, až se wuplašijo, swóje źisi do našeju źisownjowu w Chósebuzu a Žylowje pósłaś. Tak maju jadnoraznu šansu se ze serbskimi nałogami wopóznawaś a nałożowanje serbskeje rěcy nawuknuś. Z wjaselim by my w pšichodnych lětach teke raži źisi Wašych pšijašelow a znatych w našych Witaj-kupkach wuwitali.

M. Drinkmannowa a M. Zacharijasowa